

ADAM PIWOWAR

1874—1939

napisał

E. CIUK

Urodził się 29 października 1874 r. w Dąbrowie Górniczej. Po ukończeniu prywatnego progimnazjum w Miechowie i Państwowej Szkoły Górniczej i Hutniczej im. St. Staszica w Dąbrowie Górniczej wyjechał w r. 1897 do Szwajcarii, by w Uniwersytecie Zurychskim oddać się studiom u znakomitego profesora geologii Alberta Heima. W r. 1902 ukończył Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu ze stopniem doktora, na podstawie pracy pt. «Über Maximalböschungen trockener Schuttkegel und Schutthalden» (Zurich, 1903). Będąc studentem należał i czynnie pracował w Związku Zagranicznym Socjalistów Polskich, przez co, jako jeden z bardziej niebezpiecznych działaczy wolnościowych, pilnie był śledzony przez władze carskie.

Pobyt w Szwajcarii chronił Go czasowo przed aresztowaniem, jednak wkrótce po powrocie do kraju zostaje uwięziony i zesłany do Archangielska. Na wygnaniu, odcięty od pracy niepodległościowej zainteresowania swoje kieruje ku krajom podbiegunowym. Początkowo pracuje w Archangielskim Muzeum Polarnym, przygotowując katalog bogatych zbiorów przyrodniczych. Równocześnie korzystając z tamtejszej biblioteki studiuje zagadnienia polarne, z czego w następstwie wyłoniła się myśl zorganizowania wyprawy na Nową Ziemię. Ówczesny gubernator Archangielska baron von Büttling, po zapoznaniu się z projektem wyprawy, poleca i udziela pomocy Zmarłemu w zorganizowaniu tejże. Wyprawa odbyła się w ciągu trzech miesięcy i pomimo słabego wyposażenia, dzięki sprzyjającym warunkom atmosferycznym, dała bardzo poważne rezultaty naukowe. Na jednomasztowym żaglowcu dr Piwowar wyruszył z Archangielska w lipcu 1905 r. i przepłynąwszy morze Białe, połudn.-zachodnią część Oceanu Lodowatego dotarł do Nowej Ziemi. Po przebyciu cieśniny Matoczkin Szar drogę powrotną poprzez wyspę, od ujścia rzeki Czirakina do zatoki Brandta, odbył jedynymi saniami z zaprzęgiem w 14 psów.

Spośród ważniejszych rezultatów wyprawy było odkrycie: 1) wyniosłego plateau pokrytego lodowcami alpejskiego typu, nazwanego przez Zmarłego Centralnym Plateau Heima, 2) licznych jezior położonych po wschodniej stronie Plateau, zwanych jeziorami Ekstama, 3) wypływającej z jezior tych i płynącej na długości około 30 km rzeki,

zwanej rzeką Nałkowskiego, 4) ustalenie dyslokacyjnego, a nie erozyjnego, jak to twierdził w r. 1895 rosyjski geolog Czernyszew, pochodzenia cieśniny Matoczkin Szar, dzielącej Nową Ziemię na dwie wyspy. Ponadto Zmarły odkrył złoża węgla kamiennego, rud żelaza, miedzi, ołowiu oraz pokłady marmuru. Po powrocie z wyprawy Zmarły złożył obszernie sprawozdanie gubernatorowi archangielskiemu, które widocznie zaginęło, gdyż liczne powojenne publikacje sowieckie o Nowej Ziemi nie wymieniają dorobku odkrywczego dr Piwowara. Mimo tego sowiecki świat naukowy docenił wysiłki Zmarłego, nazywając osiedle samojedzkie na zachodnich wybrzeżach Nowej Ziemi — Osiedlem Adama Piwowara (Stanowiszcze Adama Leopoldowicza Piwowara).

Po powrocie z wygnania do rodzinnej Dąbrowy Górniczej dr Adam Piwowar zajmował się badaniami geologicznymi swej okolicy. Od otwarcia w r. 1919 znanej i zasłużonej Szkoły Górniczej w Dąbrowie Górniczej wykładał w niej do końca życia geologię i mineralogię. Rezultatem prac badawczych w Zagłębiu Dąbrowskim było odkrycie węgla kamiennego w Psarach, rud żelaza i cynku, rud żelaza (syderyty), a poza tym kamienia litograficznego, gliniek ogniotrwałych itp.

W czasie pierwszej wojny światowej bierze udział w walkach o niepodległość, a po odzyskaniu tejże, piastuje w Zagłębiu Dąbrowskim szereg kierowniczych stanowisk społecznych. Po pierwszym wyborze na prezydenta m. Dąbrowy Górniczej, dr A. Piwowar zostaje wybranym jeszcze dwukrotnie na to wdzięczne i trudne stanowisko. W późniejszym czasie zostaje wieloletnim prezesem Rady miejskiej swego rodzinnego miasta. Za zasługi położone na odcinku prac społecznych i politycznych odznaczony zostaje Orderem Polonia Restituta, Krzyżem Niepodległości, Gwiazdą Górnośląską i Medalem Dziesięciolecia Pracy Państwowej.

Wierny Staszicowskiemu *Salus Reipublicae suprema lex esto* nie zaniedbuje i drugiego odcinka swej pracy — szkolnictwa. W r. 1919 na życzenie ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego podejmuje się wykładów geologii i mineralogii w Szkole Górniczej i Hutniczej w Dąbrowie Górniczej, o otwarciu której gorliwie u władz naczelnych zabiegał. Dwudziestoletnia nieprzerwana Jego praca w Szkole Górniczej przyniosła dr Piwowarowi dużo wewnętrznego zadowolenia, tym bardziej, że młodzież, którą bardzo kochał, otaczała Go głębokim szacunkiem, uzyskując od Profesora w każdej chwili pomoc i poparcie. Bratnia Pomoc uczniów Szkoły Górniczej, której od chwili założenia był kuratorem, w dowód głębokiej czci, mianowała Zmarłego swym Członkiem Honorowym.

Poza Szkołą Górniczą pracę Jego dopełniały: czynny udział w innych organizacjach naukowych, krzewieniu oświaty pozaszkolnej, wygłaszaniu odczytów i pogadanek naukowych.

Za wysiłki i doświadczenia ofiarowane bezinteresownie i z całą gotowością przy organizowaniu w Polsce akcji pomocy dzieciom, prowadzonej w imieniu Amerykańskiego Komitetu Pomocy Dzieciom — kierownicy powyższej akcji w osobach Herberta Hoovera (późniejszego

Prezydenta Stanów Zjednoczonych A. P.), Waltera Tymana Browna, Maurice Patea, Edgarda Richarda i P. S. Baldwina — przysłali Zmarłemu dyplom uznania, a Polski Komitet Opieki nad Dziećmi wręczył Mu odznakę honorową z zapisaniem w Wieczystej Księdze Pamiątkowej.

Prace społeczne nie pozwoliły Zmarłemu rozwinąć w Zagłębiu działalności naukowej w takim stopniu w jakim pragnął. Dorobek naukowy dr A. Piwowara, aczkolwiek skromny, porusza szereg zagadnień regionalnych ośrodka, w którym pracował. W spuściźnie naukowej pozostawił dr A. Piwowar kilka prac popularno-naukowych, obok prac wymienionych poniżej.

ADAM PIWOWAR

(Résumé)

Dr Adam Piwowar est né à Dąbrowa Górnicza, le 29 octobre 1874. Il fit ses études secondaires au lycée de Miechów, puis étudia à l'École publique des Usines, «Staszic», de Dąbrowa Górnicza. En 1897, il va en Suisse pour y étudier la géologie à l'université de Zurich, chez le célèbre professeur Albert Heim. En 1902, il finit ses études à la faculté des Sciences et d'Histoire Naturelle de cette université et, ayant présenté sa thèse intitulée: «Über Maximalböschungen trockener Schuttkegel und Schutthalden» (Zürich, 1903) il est promu docteur. Pendant son séjour en Suisse, il est membre actif de l'«Association des socialistes polonais à l'étranger» et comme tel étroitement surveillé par les agents de la Russie des Tzars.

La sécurité dont il jouissait en Suisse, disparaît dès qu'il revient au pays. Bientôt arrêté, il est déporté à Arkhangelsk. En exil, arraché à la lutte pour l'indépendance du pays, il commence à s'intéresser aux terres polaires. Il travaille d'abord au Musée Polaire d'Arkhangelsk en dressant le catalogue des riches collections d'histoire naturelle. En même temps il profite de la bibliothèque du Musée pour étudier les problèmes polaires. Ces recherches l'amènent à concevoir l'idée d'organiser une expédition à la Nouvelle Zemble. Le gouverneur d'Arkhangelsk, le baron von Büttling, ayant examiné son projet, y agréé et assure son aide à l'organisation de l'expédition. L'expédition dure trois mois et bien que médiocrement équipée, donne de très bons résultats scientifiques, grâce aux conditions atmosphériques favorables. Dr Piwowar sort d'Arkhangelsk au mois de juillet 1905, sur un voilier d'un mâ, traverse la mer Blanche, et la partie sud-ouest de l'océan Glacial arctique et arrive à la Nouvelle Zemble. Après avoir traversé le détroit Matoczkin Szar, il fait le trajet de retour à travers l'île, allant de l'embouchure du fleuve de Czirakina jusqu' au golphe de Brandt dans un traîneau attelé de 14 chiens.

Voilà les résultats les plus importants de l'expédition: 1) découverte d'un haut plateau couvert de glaciers de caractère alpin que Piwowar nomma Plateau Central de Heim, 2) découverte de nombreux lacs situés à l'Est du plateau et appelés lacs d'Ekstam, 3) découverte d'un fleuve découlant de ces lacs et ayant à peu près 30 km de longueur, appelé fleuve de Nałkowski, 4) établissement du fait qu' à la base de

l'origine du détroit Matoczkin Szar divisant la Nouvelle Zemble en deux îles, est la dislocation et non pas l'érosion comme l'affirmait en 1895 le géologue russe, Czernyszew. A. Piwowar découvrit en plus des gisements de houille, des minerais de fer, de cuivre et de plomb, ainsi que des couches de marbre. Au retour de son expédition, Piwowar en a présenté au gouverneur d'Arkhangelsk un compte rendu détaillé qui sans doute a dû s'égarer, car les nombreuses publications soviétiques d'après-guerre ne mentionnent point les découvertes du dr Piwowar. La science soviétique cependant a apprécié l'effort d'A. Piwowar en donnant son nom à un village de Samoyèdes sur la côte occidentale de la Nouvelle Zemble («Stanowiszcze Adama Leopoldowicza Piwowara»).

Retourné de l'exil à Dąbrowa Górnicza, sa ville natale, A. Piwowar étudie la géologie des environs de sa ville. En 1919, l'École des Mines, institution bien connue et pleine de mérite, fut ouverte à Dąbrowa Górnicza. Depuis ce moment et jusqu'à la fin de sa vie, dr Piwowar y enseigne la géologie et la minéralogie. Ses recherches, faites dans la Houillère de Dąbrowa Górnicza eurent pour résultat la découverte des gisements de la houille à Psary, des minerais de fer et de zinc dans la partie septentrionale du bassin houiller, des minerais de fer (sédérites) à Rodaki et, en plus, de la pierre litographique, des argiles réfractaires etc.

Pendant la première guerre mondiale, Piwowar prend part dans la lutte pour l'indépendance. Dans la Pologne libérée, il occupe des postes publics dirigeants. Il est élu, puis deux fois encore réélu, président de la ville de Dąbrowa Górnicza. Il devient ensuite, pour de longues années, président du conseil municipal de sa ville natale. En reconnaissance de ses mérites dans le domaine de l'activité politique et sociale, il est décoré de l'ordre de la Polonia Restituta, de la Croix de l'Indépendance, de l'Étoile de la Haute Silésie et obtient la médaille de «Dix années de Service Public».

Fidèle à la maxime de Staszic: *Salus Rei Publicae suprema lex esto*, il ne néglige point l'autre côté de son activité: l'enseignement. En 1919, à l'instigation du ministre de l'Éducation Nationale, il se charge des cours de géologie et de minéralogie à l'École des Mines, et des Usines de Dąbrowa Górnicza. Pour l'institution de cette école, il a fait d'ailleurs d'assidues démarches chez les autorités centrales. Les 20 années de professorat ont donné à A. Piwowar beaucoup de joie intérieure, rendue plus grande encore grâce à la profonde vénération dont l'entourait la jeunesse qu'il aimait beaucoup et à laquelle il était toujours prêt de donner aide et appui. L'Assistance académique des élèves de l'École des Mines dont il était le curateur depuis qu'elle s'était constituée, l'a nommé membre d'honneur en témoignage de sa profonde reconnaissance.

Spis prac A. Piwowara

- 1) 1903. — Über Maximalböschungen trockener Schuttkegeln und Schutthalden. Zurych.
- 2) 1936. — (Wspólnie z E. Ciukiem), Przyczynek do znajomości rud manganowych w północnej części Zagłębia Dąbrowskiego, *Rocznik Pol. Tow. Geolog.* (Beitrag zur Kenntnis der Manganerze des nördlichen Teiles des Beckens von Dąbrowa Górnicza), Kraków.